

SOCIALIZACIJA, ASIMILACIJA IN PRAVNI POLOŽAJ

Emidij SUSIC

SLORI – Slovenski raziskovalni inštitut, IT-34133 Trst, Trg Giotti 1
 Univerza v Trstu, Fakulteta za Politične vede, IT-34127 Trst, Piazzale Europa 1
 e-mail: sussie@sp.univ.trieste.it

IZVLEČEK

Po uvodnih definicijah in opredelitvah nekaterih pojmov kot so narodna ali etnična manjšina, asimilacijski in integracijski proces ter etnična identifikacija skuša prispevek osvetliti asimilacijo v okviru socializacijskega procesa pripadnikov manjšinskih skupnosti in konkretnije slovenski manjšinski skupnosti, ki živi v Italiji. Pri tem se analiza osredotoča na pomembnost slovenskih socializacijskih dejavnikov ali agensov, v kolikor posredujejo posameznikom kulturne vzorce, ki so osnova in vir njihove etnične identitete. Važna je torej stalna prisotnost slovenskih socializacijskih dejavnikov v življenju pripadnikov manjšine, ker prav z njihovo pomočjo lahko ohranjajo, utrjujejo in dograjujejo lastno prvobitno etnično identiteto. Ustrezna pravna ureditev pa zagotavlja ne samo institucionalni status manjšinske skupnosti pač pa tudi vsakovrstno podporo (tudi finančno), da se ohranjajo in razvijajo njeni pomembni socializacijski dejavniki na vseh področjih družbenega življenja, predvsem pa na kulturnem področju, kot so na primer šola, množični mediji, kulturne ustanove, organizacije in društva.

Ključne besede: narodne manjšine, asimilacija, socializacija, Italija, Slovenci, slovenska manjšina

SOCIALISATION, ASSIMILATION AND LEGAL STATUS OF THE SLOVENE MINORITY IN ITALY

ABSTRACT

After the introductory definition of various concepts, such as national or ethnic minority, assimilation and integration processes, and ethnic identification, the contribution attempts to shed light on assimilation within the framework of the socialisation process amongst members of minority communities and, more specifically, the Slovene minority community living in Italy. Here the analysis focuses on the significance of Slovene socialisation factors, whether they transmit, to various indi-

viduals, cultural patterns that constitute the basis as well as source of their ethnic identity. Very important, therefore, is a constant presence of Slovene socialisation factors in the lives of people living in ethnic communities, for with their aid they can preserve, strengthen and enrich their own original ethnic identity. A suitable legal arrangement provides not only for institutional status of an ethnic community but also several kinds of support (including financial) in order that its important socialisation factors are preserved and developed in all spheres of social life, particularly in the field of culture, such as school, mass media, cultural institutions, organisations and societies.

Key words: national minorities, assimilation, socialisation, Italy, Slovenes, Slovene minority

1. Uvod

Pri analizi literature o manjšinski problematiki naletimo na vrsto pojmov in definicij že o samih družbenih skupnostih in skupinah, ki so predmet takega proučevanja; srečamo tako pojme kot so na primer ljudstvo, narod, narodnost in etnija, ali narodna, etnična, jezikovna in kulturna skupnost, pa še narodna in etnična manjšina, večina in manjšina, itd. Meje med nekaterimi pojmi so precej jasno začrtane, med drugimi pa vlada še večja ali manjša nejasnost in neopredeljenost. To nejasnost je treba večkrat pripisati različnim družbeno-političnim okoliščinam, ki vplivajo na stvarnost tako, da so pojavne oblike teh družbenih tvorb izredno raznolike in zato ni lahko ugotoviti zadostno število skupnih faktorjev ali značilnosti, na podlagi katerih bi lahko smatrali, da spadajo v isto kategorijo. Pogostokrat so pri takih opredelitvah prisotni in soudeleženi – v odkriti ali prikriti obliki – izredno močni družbeno-politični vplivi ali pritiski. Ne nazadnje lahko najdemo osnovo za različne definicije tudi v znanstvenih – tako teoretskih kot metodoloških – pristopih, ki jih pri obravnavi te tematike uporabljajo razne discipline, kot so na primer sociologija, politologija, geografija, sociolingvistika, socialna psihologija, antropologija, itd. Situacija je torej taka, da definicije, ki zgledata na prvi pogled enostavne in jasne, ostanejo včasih "neuporabne"; to se dogaja posebno takrat, ko zahteve po pravni ureditvi spremljajo nehomogene in včasih nasprotujoče si opredelitve s strani dominantne večine in manjšine, v smislu da ni jasno, če so slednje narod, narodnost, etnija ali jezikovna skupina.

Naj še omenimo, da razne vede in discipline, ki proučujejo manjšinsko problematiko, po našem mnenju do danes niso znale (ali mogle) priti do točnejših definicij in trdnejših teorij – vsaj do takih, s katerimi bi se večji del znanstvenikov strinjal –; tudi za to problematiko, ki je v marsikaterem okolju izredno žgoča, v stalnem razvoju, izredno razvejana in kompleksna, so namreč razne vede verjetno še dokaj "ne-

opremljene" s spoznavnimi sredstvi tako na metodološkem kot na teoretskem področju.

Naše nadaljno razglabljanje – osredotočeno na asimilacijo v okviru socializacijskega procesa – sloni deloma tudi na analizi dinamike medetničnih odnosov, ki se odvijajo v konkretni situaciji in sicer v okolju, kjer živijo zamejski Slovenci v Italiji. Če bi želeli razne ugotovitve primerjati z asimilacijskimi procesi v drugih medetničnih okoljih, bi to nujno zahtevalo nekaj prilagoditev ali vsaj upoštevanje nekaterih različnih situacijskih danosti.¹

2. Narodne ali etnične manjšine

V oporo h gornjim uvodnim ugotovitvam in opozorilom bi tu omenili le enega izmed mnogih avtorjev in sicer Petriča, ki se je v študiji o mednarodnopravnem varstvu manjšin moral soočiti tudi s tem problemom opredelitve in je tako zapisal (Petrič, 1977, 78):

... obstajajo med posameznimi narodnimi manjšinami pomembne razlike glede na stopnjo narodne zavesti, povezanost z narodno matiko, povezano ali razpršeno naselitev, zgodovinsko usodo, socialno ekonomsko strukturo itd., kar vse zahteva ne le različno ravnanje pri urejanju manjšinskih vprašanj, temveč praktično onemogoča opredeliti pojem "narodna manjšina" z jasno in čvrsto definicijo.

Petriču je torej precej jasen položaj, v katerem se nahajajo razne družbene vede glede na problem točnejših definicij raznih pojavnih oblik skupnosti, ki so akterji v mednarodni in medetnični areni, kot tudi važnost, ki bi jo boljše in trdnjše opredelitve lahko imele na vseh področjih družbeno-političnega življenja, posebno na pravnem in institucionalnem področju.

Mnogi znanstveniki in strokovnjaki so se v preteklosti spopadali – in se seveda tudi danes spopadajo – neposredno in sistematično s problemom definicije različnih pojavnih oblik skupnosti, ki so kot osnovni akterji vpleteni v majšinsko problematiko.² Ni dvoma namreč, da je izredne važnosti za vse družboslovne discipline, ki proučujejo to, kar lahko splošneje opredelimo kot medetnične odnose, da dosežejo čim bolj jasne in trdne definicije o pojavih, spremenljivkah, faktorjih in procesih, ki se nanašajo na omenjene odnose.

Definicije, kot smo podčrtali, so seveda važno sredstvo pri spoznavanju in opredelitvi problemov, vendar smo mnenja, da je kljub njihovi raznolikosti, "nedore-

1 Obširnejšo analizo o asimilacijskem procesu lahko najdemo v delu "Tiha asimilacija" (Susič, Sedmak, 1983). Iz te študije smo črpali del gradiva za ta prispevek. O medetničnih odnosih je veliko literature; tu naj omenimo le sintetično delo "Temi di sociologia delle relazioni etniche" (Boileau, Strassoldo, Sussi, 1992).

2 Če se omejimo samo na dva primera, bi tu omenili italijanskega strokovnjaka Salvija (1978) in Institut za narodnostna vprašanja (INV) v Ljubljani, ki je objavil vrsto del lastnih sodelavcev prav na to temo.

čenosti" ali nepopolnosti možno nadaljno proučevanje problematike oziroma družbenih procesov, ki so v zvezi z medetničnimi odnosi. Naš prispevek bo mimo teh še odprtih vprašanj osredotočen na asimilacijski proces.

Vsekakor se nam zdi ustrezno, da se – ob upoštevanju opozoril, ki smo jih omenili – za trenutek zaustavimo pri nekaterih definicijah ali opredelitvah, ki so lahko izhodišče za našo nadaljno analizo. V International Encyclopedia for Social Sciences zasledimo naslednji definiciji za etnično skupnost (ethnic groups) (Morris, 1968) in za manjšine (minorities) (Rose, 1968):

Etnična skupina je ločena kategorija populacije v širši družbi, katere kultura je navadno različna od njene kulture. Člani take skupine so – ali čutijo ali drugi mislijo, da so – povezani s skupnimi rasnimi, narodnimi ali kulturnimi vezmi. (avtorjev prevod)

Današnji sociologi na splošno definirajo manjšino kot skupino ljudi, ki se razlikujejo od drugih v isti družbi po rasi, narodnosti, religiji ali jeziku – ki mislijo o sebi, da so različna skupina, in o katerih drugi mislijo, da so skupina z negativnim obeležjem. Poleg tega imajo na razpolago relativno manj moči in so zato podvrženi nekaterim prepovedim (zabranitvam), diskriminacijam in drugemu razlikovalnemu ravnanju. (avtorjev prevod)

Pri gornjih definicijah je treba opozoriti na nekatere bistvene in za nekatere strokovnjake tudi kritične točke. Tako je na primer precej jasno podana razlika med pojmom etnična skupina in manjšina, to je etnična manjšina, kot je razvidno iz teksta. Pri definiciji etnične skupine so predvsem poudarjeni kriteriji ali faktorji pripadnosti in sicer rasa, narodnost in kultura, v bistvu to, kar povezuje pripadnike v skupnost in jih istočasno ločuje od širše družbe, v kateri živijo. Pri definiciji drugega pojma pa je bistvenega pomena to, da etnične manjšine razpolagajo z relativno manjšo družbeno močjo in da so podvržene drugim skupinam ali skupnostim, ki jih navadno opredelimo kot dominantne. Etnična manjšina se torej kot taka razlikuje od širše družbe ali od drugih skupnosti po sorazmerno manj razpoložljivi gospodarski, politični ali na splošno družbeni moči in obenem po rasi, narodnosti, religiji ali kulturi.

Pri definiciji manjšine opazimo, da ni bistvene važnosti številčnost pripadnikov skupnosti. Kljub temu ne gre prezreti dejstva, da se v mnogih konkretnih med-etničnih okoljih oba kriterija – številčnost in razpoložljiva družbena moč – zelo krijeta: maloštevilne narodnostne ali etnične skupnosti razpolagajo z manjšo družbeno močjo in kontrolo, medtem ko so večine ne samo sorazmerno bolj številčne, pač pa tudi dominantne in z družbenega vidika nadrejene (pojav, ki ga opredelimo kot etnična stratifikacija).

Končno bi še opozorili na dejstvo, da kar se tiče pojmov etnična in narodnostna skupnost, se evropski strokovnjaki in proučevalci, v nasprotju z amerškimi, na splošno bolj nagibajo k razlikovanju med tema pojmom in z izrazom etnije ali etnične skupine opredeljujejo zgolj kulturno-jezikovne skupnosti.

Naše osnovno izhodišče je vsekakor to, da se asimilacijski proces razvija med različnimi skupnostmi ali skupinami, ki so v družbenem neravnovesju, torej takrat, ko skupnosti – narodne, narodnostne, etnične, rasne, jezikovne, verske, itd. –, ki bivajo na skupnem prostoru, razpolagajo z različno količino družbene moči; v taki situaciji zadobijo te skupnosti značilnosti manjšine oziroma dominantne ali večinske skupine. Ob raznih omejitvah in možnih nepopolnostih bi za namene te naše analize opredelili torej manjšino kot tisto etnično skupino, ki je v odnosu do druge ali drugih skupin oziroma do širše družbe ali sistema v podrejenem položaju, ker razpolaga z relativno manjšo količino družbene moči.

3. Asimilacija

V sklopu medetničnih odnosov smatramo asimilacijo kot enega izmed najbolj značilnih pojavov. S pomočjo dveh definicij bi ta pojav vsaj nekoliko osvetlili in opredelili. V Dictionary of the Social Sciences je Faris (1969) dal naslednjo definicijo asimilacije:

Dobesedno pomeni ta izraz proces, s katerim nekdo postane "podoben" ali "bolj podoben"; v sociologiji ta izraz označuje:

a) proces, s pomočjo katerega je skupina -- na splošno manjšina ali imigrantska skupina -- preko stika vsrkana v kulturo druge skupine;

b) rezultat take spojitve. (avtorjev prevod)

Na podlagi te definicije je asimilacija lahko proces ali pa končni rezultat nekega procesa. Tu igra osrednjo vlogo kultura, medtem ko niso omenjene ostale ravni tega procesa, kot na primer politična, ekonomska ali strukturalna raven; verjetno jih avtor smatra bolj kot sredstva asimilacije, ker ta naj bi se izražala zgolj na kulturni ravni. Podčrtali bi še naslednji vidik gornje definicije: "postati podoben" ali "bolj podoben" velja predvsem za proces asimilacije, medtem ko za končno fazo, to je za popolno asimilacijo, bolj ustreza pojem "enakost". V "podobnosti" so namreč še prisotni nekateri razlikovalni elementi, v "enakosti" pa jih ni več. Konkretnije bi lahko rekli, da Slovenec, ki se želi asimilirati, hoče biti "podoben" Italijanom samo med potekom tega procesa, v končni fazi pa hoče biti "enak", nediferenciran, tak, da ga nikakor ni mogoče ločiti od Italijana.

Pri popolni asimilaciji ne izginjajo samo kulturne razlike med skupinami, pač pa tudi strukturalne. To je jasno nakazano v definiciji, ki jo je Simpson (1968) prispeval kot geslo v International Encyclopedia of the Social Science:

Kjerkoli pripadniki različnih rasnih ali kulturnih skupin živijo skupaj, se nekateri posamezniki s podrejenim statusom (če tvorijo številčno manjšino ali pa ne) asimilirajo. Popolna asimilacija bi pomenila, da ne obstajajo več ločene družbene strukture, ki bi slonele na rasnih ali etničnih osnovah. (avtorjev prevod)

Tudi Francis (1967, 395) opredeli asimilacijo kot proces, s katerim neka etnično

definirana oseba pridobiva v vedno večji meri status pripadnika širše družbe. Avtor deli ta proces na štiri prepletajoče se ravni: aspiracijo, sprejemanje, transkulturacijo in asociacijo. Asimilacija bo po njegovem mnenju tem bolj popolna, čim bolj močna bo želja ali aspiracija nekoga, da postane član širše družbe, čim lažje ga bo ta družba sprejela in se bo torej z njo identificiral, čim globlji in čimbolj lastni mu bodo postali kulturni modeli dominantne skupine in čim bolj se bo z njenimi člani družil brez razlik glede na etnični izvor.

Na prvi pogled se zdijo vse definicije precej preproste in nedvoumne, vendar so za njihovo uporabnost – ali operacionalizacijo, kot se temu postopku pravi v metodologiji – pri empiričnih raziskavah in analizah še preveč netočne, meglene in kompleksne.

Tudi glede glavnih in splošnejših značilnosti tega procesa naletimo na nekatera razlikovanja med posameznimi avtorji, ker so se – posebno v antropologiji – pojavile definicije raznih pojavov, ki so precej podobni asimilaciji, a se od nje nekoliko razlikujejo ali se nanašajo na bolj specifične procese oziroma osvetljujejo različne dimenzije asimilacije. Taki pojavi, ki so po našem mnenju neka dimenzija ali vidik asimilacije, so na primer akomodacija (to je kompromis med skupinami na podlagi tolerantnosti), akulturacija (ali stapljanje ene kulture v drugo), amalgamacija (spojitev različnih fizičnih ali kulturnih značilnosti), itd. Pri nekaterih od teh pojmov bi lahko mislili, da so le drugačno ime za asimilacijo. Francis (1967, 395) je na primer o "vsrkavanju" (absorpciji), pojmu oziroma pojavu, ki je precej podoben prejšnjim, zapisal:

Z vsrkavanjem nekega etnično definirane človeka mislimo njegovo popolno integracijo v gostiteljski družbi preko asimilacije. (avtorjev prevod)

V to kratko definicijo so vključeni kar trije pojmi ali dimenzije: vsrkavanje, asimilacija in integracija. Prav ob pojmu integracije, ki ga mnogi znanstveniki in raziskovalci uporabljajo namesto asimilacije, je po našem mnenju potrebno poudariti nujnost ločevanja teh dveh pojavov. Razmejitev med asimilacijskimi in integracijskimi procesi je vsekakor precej zapleten problem, s katerim se je ukvarjala že vrsta teoretikov. Kot smo že omenili, vlada še precej nejasnosti med opredelitvami in definicijami raznih pojavov, ki so si precej podobni – akulturacija, akomodacija itd. –, ne manjka pa proučevalcev teh problemov, ki jasno ločujejo asimilacijo od integracije (Alberoni, Baglioni, 1965, 59-60). Po mnenju teh raziskovalcev in tudi našem je integracijski proces v bistvu ali v veliki meri nasproten asimilacijskemu: njegova glavna značilnost oziroma njegov prvenstveni cilj je namreč v ohranjanju etničnih ali narodnostnih razlik med skupinami ob sočasnem njihovem vključevanju v širši družbeni sistem, v katerem prevladuje politika kulturnega pluralizma. Integracijski proces daje torej možnost in obenem nudi sredstva vsakovrstne narave (kulturne, politične, gospodarske, institucionalne in pravne), da posamezniki lahko ohranjajo lastno etnično identiteto. Iz manjšinskega zornega kota je integracijski proces "pozitiven", medtem ko je asimilacijski "negativen".

Kjub temu teoretskemu razlikovanju ostajajo odprta in nerazčiščena še mnoga vprašanja pri trdnější opredelitvi asimilacijskega in integracijskega procesa, posebno z vidika empiričnega preverjanja. Proučevalci so se ukvarjali s temi procesi predvsem na področju migracijskega pojava ali pa v sklopu splošne etnične problematike v Združenih državah. Jasnejša opredelitev teh pojmov z ozirom na situacijo etničnih in narodnih manjšin ter medetničnih odnosov v evropskem prostoru bi zahtevala širše in številnejše primerjalne raziskave ter analize.

Oba procesa sodita v širši konjunktivni družbeni proces in potekata na precej podoben, če ne celo enak način; menimo, da ju je možno razlikovati samo v končni fazi oziroma v končnem rezultatu. Težje bi bilo namreč ločevati socializacijske dejavnike, ki vodijo v asimilacijo ali integracijo, ker so enaki in se kvečjemu ločujejo samo po svojih odkritih ali prikritih asimilacijskih namenih. Ni dvoma, da se integracijski proces lahko spremeni v asimilacijskega. Mejo med enim in drugim procesom naj bi postavljale po našem mnenju manjšine same z ozirom na določeno medetnično situacijo ali na razmerja med manjšinskimi skupnostmi in večinskimi ali dominantnimi skupinami oziroma širšo družbo. To izvira neposredno iz dejstva, da so prav manjšine tiste, ki dinamično – glede na čas in na različne situacije – opredeljujejo kriterije ter osnove etnične ali narodnostne identitete in torej pripadnosti v skupnost samo. Ohranjanje in istočasno prilagajevanje lastnih "meja" v dinamični družbenega spreminjanja se zdi ena izmed poglavitnih nalog etničnih skupin in toliko bolj manjšin.

Izredno težko je torej opredeliti tako mejo med integracijo in asimilacijo, ki bi veljala za vse manjšine, za vse situacije in za daljšo dobo. Le empirične raziskave in analize posameznega primera lahko pokažejo, če med pripadniki manjšine poteka integracijski ali asimilacijski proces, kdaj in zakaj ima manjšina nekoga za asimiliranca, od kod naprej se integracija spremeni v asimilacijo in podobno. Poleg tega je nujno treba upoštevati tudi splošnejše družbene dinamike in pogoje, med katerimi, kot smo že podčrtali, igra osrednjo vlogo izvajanje politike kulturnega pluralizma, ki je neobhodno potrebna osnova pri integracijskih procesih.

Za sklep lahko osvetlimo razliko med obema procesoma tudi s pomočjo analize na ravni individualnega obnašanja, kot sta jo podala Sommerland in Berry (1970) na podlagi Gordonovega (1964) teoretskega modela asimilacijskega procesa. Posameznik, ki je bil pripadnik manjšine, se neposredno identificira s širšo dominantno družbo s tem, da prevzema ali je prevzel njene kulturne modele – kot na primer jezik, vrednote, stališča, norme, obnašanje, simbole, itd. – ter se v takih pogojih neposredno vključuje v družbenoekonomsko strukturo dominantne večine: ta proces lahko opredelimo kot asimilacijo. Integracijski proces pa bi bil takrat, ko se pripadnik manjšine identificira neposredno z lastno skupnostjo in preko te skupnosti v širši družbeni sistem.

4. Identifikacija

Že v gornjih odstavkih smo večkrat uporabljali pojem identifikacija oziroma etnična identifikacija. Nujno je torej, da se vsaj nekoliko zaustavimo pri tej temi. Tudi v tem primeru se nam zdi primerno, da navedemo nekatere definicije in opredelitve identifikacije iz psihosocialnega ali zgolj sociološkega zornega kota. Halmos (1969) je v Dictionary of the Social Sciences zapisal:

Identifikacija označuje težnjo po posnemanju in/ali proces posnemanja obnašanja nekoga. Lahko pomeni proces emocionalne amalgamacije ali stanje precejšnje spojitve s samim objektom. Posameznik se identificira z družbeno skupino, če sprejme sistem vlog v skupini kot svoj in se ima za pripadnika te skupine. (avtorjev prevod)

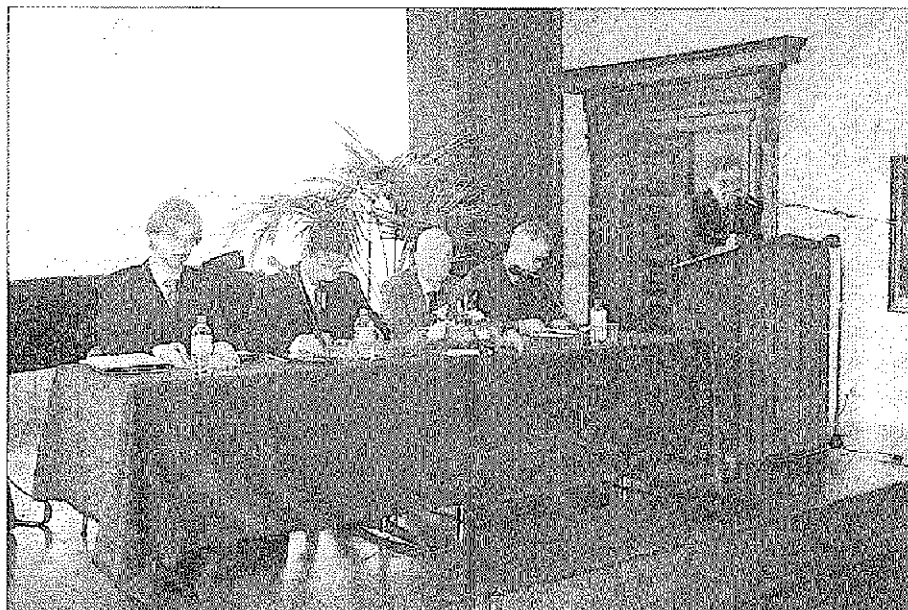
Najpomembnejši pojmi v tej definiciji so "posnemanje", "osvajanje vlog" in "pripadništvo". Ker je posameznikovo obnašanje izraz neke kulture, slednja pa je osnovna značilnost katerekoli družbene skupnosti, je možno, da je identifikacija kot "proces posnemanja" lahko usmerjena v lastno ali v drugo, tujo skupino, to je v skupino, kateri posameznik trenutno še ne pripada. Pri tem posnemanju so namreč izredno važne "referenčne skupine", to je tiste skupine, katerim nekdo ne pripada, a katerih član bi rad bil, zaradi česar posnema njihove pripadnike v obnašanju in stremi za tem, da bi osvojil in ponotranjil njihove vrednote in družbene norme.

Dashevsky in Shapiro (1976, 18) opredeljujeta etnično identifikacijo kot neko "splošno stališče", ki kaže na posameznikovo navezanost na skupino in obenem pozitivno usmerjenost do pripadništva tej skupini, "v kateri prepozna lasten izvor" na podlagi sprejetih individualnih značilnosti in/ali družbeno-kulturnih izkušenj. Pri tej definiciji sta avtorja predvsem poudarila "navezanost in pripadništvo" neki skupini ali skupnosti ter prepričanje ali verovanje v nek skupen izvor vseh pripadnikov neki skupnosti. Tudi De Vos (1995, 13) je mnenja, da je čut skupnega izvora, poleg skupnega verovanja, vrednot ter skupne težnje po preživetju, središčne važnosti pri vključevanju posameznikov v neko skupnost. Naj pri tem še dodamo definicijo etnične identitete, ki jo je ta avtor podal (De Vos, 1995, 24):

Na kratko, etnično identiteto skupine ljudi tvori njihova subjektivna ali emblematična uporaba kateregakoli vidika kulture z namenom, da se razlikuje od drugih skupin.

Katerokoli teoretsko razglabljanje o etnični identifikaciji privede tudi do analize faktorjev, na katerih sloni, in "sredstev", s katerimi se utrjuje etnična identiteta in torej zavest ali čut pripadnosti (Gallino, 1983). Posredno ali neposredno pridemo tako tudi do opredelitve kriterijev in pokazateljev etnične pripadnosti. Glede faktorjev in sredstev pri identifikaciji je Klinar (1976, 62) zapisal:

Notranja identifikacija v etnični skupini sloni na tradiciji, na skupnem prepričanju in izkušnjah ... Razvija se posebna etnična zavest, ki jo utrjujejo skupna kultura, etnične inštitucije, etnocentrizem, zunanji konflikti, itd.

Predsedujoči na znanstvenem sestanku "Pravni položaj Slovencev v Italiji, 1866-2002" v Pokrajinskem muzeju v Kopru (z leve): mag. Gorazd Bajc, dr. Egon Pelikan, dr. Jože Pirjevec, Janez Stergar; za govorniškimi odrom Salvator Žitko. Al convegno "Situazione giuridica degli sloveni in Italia dal 1866 al 2002" al Museo regionale di Capodistria hanno presenziato (da sinistra): mag. Gorazd Bajc, dr. Egon Pelikan, dr. Jože Pirjevec, Janez Stergar; sul podio Salvator Žitko.

Kot smo že videli, tudi iz drugih definicij izhaja, da etnična identiteta sloni na tradiciji, na verovanju v skupen izvor, na skupni zgodovini in na skupnih družbenih ter kulturnih izkušnjah, ki se kažejo na področju jezika, stališč, vrednot, simbolov ter modelov obnašanja. Kultura je v vseh omenjenih vidikih vir in sredstvo za ohranjanje etnične identitete in pripadništva; v tej smeri delujejo predvsem socializacijski dejavniki ali agensi, ki posredujejo kulturne modele, a tudi medskupinski odnosi ter konflikti.

Med pomembnimi sredstvi, ki posamezniku pomagajo v njegovem identifikacijskem procesu in mu utrjujejo etnično zavest in identiteto, je treba omeniti simbole. Simbolično vrednost pa imajo lahko najrazličnejše stvari: spomeniki, zgradbe (Narodni dom), dvojezične table in smerokazi, zastave, manifestacije, ulični napisi, spominske table, itd. Da so ti simboli izredno važni in da imajo funkcijo utrjevanja etnične identitete, dokazuje dejstvo, da jim večinska in dominantna skupnost navadno nasprotuje. Manjšina se torej poslužuje tudi simbolov kot sredstva pri identifikaciji

posameznikov v skupnost, da se tako čim uspešneje zoperstavlja asimilacijskemu pritisku.

5. Socializacija in asimilacija

Socializacija je tisti družbeni proces, s katerim si človek pridobi miselnost, spoznanja, vrednote, norme, modele obnašanja, na kratko tiste elemente kulture v širšem pomenu besede, ki so razširjeni v neki skupini ali skupnosti in jo s tem tudi karakterizirajo ter diferencirajo od drugih. S tem procesom posameznik postane družbeno bitje ter z večjo ali manjšo prilagoditvijo član in pripadnik družbe, naroda, manjšine, drugih skupin ali skupnosti in socialnih kategorij. To, kar deluje med širšimi skupnostmi in posameznikom pri socializacijskem procesu, oziroma to, kar "prenaša" kulturo skupnosti na posameznika, so različni dejavniki ali agensi socializacije kot na primer družina, prijateljska skupina, šola, cerkev, razne organizacije, delovno okolje, množični mediji. Socializacijski dejavniki so v bistvu posamezniki, skupine in inštitucije, s katerimi današnji človek interagira v teku svoje celotne življenske dobe.

S sociološkega vidika se socializacijski proces, ki ga tu ni mogoče širše in globlje analizirati, za posameznika začne pri rojstvu in konča ob smrti. Naj še omenimo, da so nekateri teoretiki razdelili ta proces v dve fazi in sicer na primarno in sekundarno socializacijo. Primarna socializacija naj bi sovpadala približno z otroško in mladeniško dobo, sekundarna pa z ostalimi življenjskimi dobami. Delitev je osnovana na različni možnosti pridobivanja in učenja norm, vrednot, vlog, obnašanja itd., ki jo ima posameznik, pa tudi na različnih bolj tipičnih in za socializacijski proces učinkovitejših dejavnikih ali agensih.

Dežela Furlanija-Juljska krajina je narodnostno ali etnično mešano območje in med različnimi skupnostmi vladajo nesorazmerja v moči na političnem, gospodarskem in splošno družbenem področju. Na podlagi te trditve se skoraj neizogibno ponuja ugotovitev, da je tudi na tem območju prisoten asimilacijski proces. Ob tem, da smatramo ta proces kot danost, pa moramo priznati, da je skoraj nemogoče ugotavljati tudi, kolikšna je njegova razsežnost in s kolikšno intenzivnostjo deluje na pripadnike manjšinske skupnosti in torej na celotno manjšino. Isto velja za obratni proces, ki ga lako opredelimo kot de-asimilacija, ko posameznik, deloma že asimiliran v večinsko družbo, postane zopet pripadnik izvirne manjšinske skupnosti.

V tem prispevku izhajamo iz predpostavke, da je asimilacija prisotna v določenem obsegu in da ta pojav ni "dobra stvar" za slovensko manjšino v Italiji, oziroma da je zanjo to patološki pojav, za katerega bi bilo bolje, da bi izginil ali pa da bi se vsaj omejil. To ugotovitev potrjuje vrsta pokazateljev, kot so nekateri statistični podatki, štetja, študije in posredni rezultati drugih raziskav, ki sicer niso bile specifično usmerjene v analizo tega pojava.

Za etnično mešano območje, posebno ker se v tem okolju odvijajo manjšinsko-dominantni medskupinski odnosi, je značilno dejstvo, da imajo socializacijski agensi lahko različen narodnostni ali etnični "predznak". Medtem ko so socializacijski dejavniki za večino ljudi sicer raznoliki a iz narodnostnega vidika homogeni (na primer za Italijane v Rimu ali za Slovence v Ljubljani), so ti dejavniki za Slovence, ki živijo v Italiji, v večini primerov etnično ali narodnostno nehomogeni, to se pravi vsaj slovenski in italijanski: prijatelji so lahko tako Slovenci kot Italijani, delovno okolje je največkrat italijansko, družina in šola sta slovenski, večina množičnih medijev spada – in to ne samo jezikovno – v večinski italijanski svet in še bi lahko naštevali. Socializacijska situacija, v kateri se nahaja pripadnik manjšine, je torej sorazmerno razvejana in kompleksna, ker nanj delujejo z večjim ali manjšim učinkom različni socializacijski dejavniki ali agensi, ki posredujejo kulturo – v najširšem pomenu in v vseh razsežnostih tega pojma – družbe ali skupnosti, v kateri živi. Taka situacija ima seveda tudi pozitivno plat, saj lahko predstavlja za posameznika izreden vir bogastva in realizacije bodisi na osebni, psihološki ravni kot tudi na družbenem in gospodarskem področju.

Obenem pa je treba tudi opozoriti, da sta skupnosti, ki sta prisotni na etnično mešanem območju, vsaj dve; ti dve skupnosti zadobita zaradi svoje neuravnovešenosti v družbeni moči značilnosti manjšine in dominantne večine. Socializacijski agensi posredujejo njuni kulturi in so izraz ne samo kulture ampak tudi njune strukture. Iz tega sledi, da je številčnost in predvsem "teža" ali moč njunih socializacijskih dejavnikov ali agensov različna: šibkejša za dejavnike manjšine, relativno močnejša za dejavnike dominantne skupine. Ker se manjšinci soočajo tako z lastnimi kot z večinskimi in dominantnimi socializacijskimi dejavniki, je pri zoperstavljanju asimilacijskemu procesu nujno, da mora med tema dvema skupinama dejavnikov vladati neko ravnovesje, čeprav je njihova prisotnost in njihova intenzivnost lahko večja ali manjša v raznih življenjskih dobah posameznika: zelo verjetno bodo do mladeniške dobe prevladovali slovenski socializacijski dejavniki, v zreli dobi mogoče italijanski in po tej spet slovenski. V nasprotnem primeru, če ni nekega ravnovesja med temi dejavniki oziroma če so manjšinski dejavniki popolnoma odsotni, bo v posamezniku počasi izginjal čut pripadnosti. Nihče mu ne bo namreč posredoval kulturne prvine, ki neposredno krepijo v posamezniku čut pripadnosti in etnično identiteto.

Pri posamezniku, ki se asimilira v dominantno večino, se spremeni etnična identiteta s tem, da so se postopoma in največkrat v nekem zaporedju spreminjali socializacijski dejavniki. Najprej so nanj vplivali predvsem manjšinski dejavniki – družina, šola – deloma pa tudi nekateri dominantni, s časom pa popolnoma in izključno prvladajo slednji. V konkretnem primeru zamejskih Slovencev, bo že on sam pa tudi njegovi potomci skoraj izključno pod vplivom italijanskih socializacijskih agensov in ne bodo več pod vplivom družine. Šole, detinskih prijateljev – torej slovenskih socializacijskih agensov – ki jih je sam asimiliranec imel v začetku svoje življenjske dobe.

Za katerokoli manjšino je življenjskega pomena, da skuša ugotoviti razširjenost in

intenzivnost asimilacije, to je procesa, s katerim se mora soočiti večina teh skupnosti. A ker so v družboslovnih vedah bodisi teoretski kot empirični oprijemi danes še precej ohlapni, kot smo večkrat poudarili v gornjih odstavkih, je nujno, da sloni proučevanje asimilacijskih procesov v konkretnem medetničnem okolju na nekaterih nepreverjenih izhodiščih, ki pa so kljub temu težko ovrgljiva.

Če pomislimo na bodoči obstoj ali razvoj slovenske manjšinske skupnosti, ki živi v Italiji, ni mogoče zanikati važnosti gornjih problemov – to je razsežnosti in intenzivnosti asimilacijskega procesa – in številnih drugih vidikov ter dimenzij, ki so bolj ali manj neposredno vpletene v ta proces in ki bi jih bilo treba prav tako stalno ter poglobljeno proučevati. To bi dalo tudi možnost, da manjšinska skupnost izoblikuje tista sredstva, s katerimi lahko omeji ali zaustavi raznarodovalni, asimilacijski proces v smeri dominantne večine.

S pojavom asimilacijskega procesa se nam zdi tesno povezana vitalnost ali življenjskost neke manjšinske skupnosti. Menimo namreč, da sta asimilacija in življenjskost povezani v obratnem sorazmerju: čim višja je raven življenjskosti manjšine, tem nižja bo verjetno stopnja in intenzivnost asimilacije med njenimi pripadniki in obratno. Ko tu omenjamo življenjskost, mislimo na opredelitev tega pojma, ki so ga podali Giles in sodelavci: to naj bi bila sposobnost neke manjšinske skupnosti, da obstaja in deluje kot posebna in aktivna entiteta v večetničnem okolju. Isti avtorji so izdelal model etnolingvistične vitalnosti, v katerega so vključene naslednje tri skupine strukturalnih faktorjev ali spremenljivk (Giles, Bourhis, Taylor, 1977):

- statusne spremenljivke, ki zadevajo status in prestiž na družbeno-gospodarskem, na družbeno-zgodovinskem in jezikovnem (krajevnem in mednarodnem) področju;
- demografske spremenljivke, ki so vezane na teritorialnost (koncentracija/razpršenost) in na številčnost (absolutno število, nataliteta, mešani zakoni, imigracija/emigracija);
- institucionalna podpora, ki se nanaša na raven formalne in neformalne podpore, ki jo je etnolingvistična skupnost dosegla v kulturnih (kot so na primer množični mediji, izobraževanje), cerkvenih, gospodarskih, političnih in upravnih (javna administracija) institucijah.

Z razpoložljivimi podatki, ki se tičejo teh spremenljivk, bi lahko dobili realno ali "objektivno" sliko etnolingvistične vitalnosti neke manjšinske skupnosti (Nečak Lük, 1993). Ker se tudi v tem primeru najdemo pred težko rešljivim vprašanjem empirične opredelitve ali operacionalizacije teh spremenljivk, bo skoraj nemogoče priti do teh podatkov in do ugotovitve ravni "objektivne" življenjskosti neke skupnosti. Na podlagi tega modela je skupina znanstvenikov izdelala vprašalnik, s katerim lahko ugotavljamo percipirano ali "subjektivno" vitalnost (Bourhis, Giles, Rosenthal, 1981). Vprašanja, ki se tičejo te dimenzije (vitalnosti), so bila vključena tudi v nekatere empirične raziskave, ki so bile izvedene v Furlaniji-Juljski krajini in v Istri (Štrukelj, 1989a, 1989b; Sussi, 1998).

Od rezultatov raziskave, ki je zajela vzorec pripadnikov slovenske manjšine iz tržaške in goriške pokrajine, bi omenili dva (Sussi, 1998). Prvi, splošen rezultat je ta, da je za anketirance raven vitalnosti lastne skupnosti sorazmerno precej nižja od tiste, ki jo percepirajo za večinsko skupnost. Z izjemo ene velja to za vse spremenljivke. Drugi rezultat pa nam nudi statistična elaboracija treh indeksov, ki so izračunani na podlagi treh zgoraj omenjenih sklopov spremenljivk: tudi v tem primeru vsi trije indeksi kažejo neko sorazmerno nižjo raven vitalnosti pri manjšini, a najvišjo percepirano razliko med manjšino in večino imamo pri indeksu, ki se tiče institucionalne podpore. Rezultati te raziskave se nam zdijo zanimivi, ker posredno razkrivajo, kako je pred nekaj leti, ko smo izvajali anketo, nezadostna in neprimerna pravna ureditev manjšine negativno vplivala na percepcijo njene vitalnosti in konkretnije na njen status ter na institucionalne podpore. Ta subjektivna percepcija pa je po našem mnenju odslikavala tudi realni položaj – to je nizko raven življenjskosti manjšine –, kar je gotovo vplivalo tudi na asimilacijski proces. Sintetično lahko povzamemo, da so pravna ureditev, vitalnost in asimilacija med seboj tesno povezane.

Hi gornjemu razmišljanju bi še dodali dejstvo, da velik del socializacijskih dejavnikov zahteva večjo ali manjšo institucionalno podporo ter finančna sredstva; le tako lahko ti dejavniki delujejo in odigrajo normalno vlogo, ki jo imajo v družbenem kontekstu. Pomisliti je treba na pomembne dejavnike kot so šolski in izobraževalni sistem, množični mediji (tisk, radio, televizija), knjižnice in gledališča, organizacije in društva na kulturnem, rekreacijskem in športnem področju, itd., ki zahtevajo velika finančna sredstva. Večina manjšinskih skupnosti si skuša pridobiti te podpore in sredstva iz virov, s katerimi razpolaga večinski (državni) sistem. To se dogaja na podlagi dobre pravne ureditve, ki ne zagotavlja samo priznanje in status manjšinske skupnosti, pač pa tudi podpore vseh vrst raznim institucijam in dejavnikom na vseh področjih družbenega življenja. Slaba, neustrezna ali neuresničena pravna ureditev (z okvirnim zaščitnim zakonom in drugimi ustreznimi izvajalnimi zakoni) gotovo otežkoča ali celo onemogoča normalno delovanje tistih dejavnikov, ki so življenjskega pomena pri socializacijskem procesu pripadnikov manjšinske skupnosti, in tako neposredno dopušča ali celo pospešuje asimilacijski proces.

6. Sklepne misli

Iz naše analize lahko povzamemo naslednjo ugotovitev: v asimilacijskem procesu "padajo" (včasih počasi, lahko pa tudi precej hitro) drug za drugim tisti socializacijski dejavniki ali "stebri", na katerih sloni slovenska identiteta. Za ohranjanje čuta pripadnosti in narodnostne zavesti je nujno, da je v življenju manjšinca prisotnih čim več takih "stebrov" ali agensov s slovenskim predznakom. Lahko se zgodi, da ne bo prisoten pri zavednem Slovencu eden ali drugi slovenski socializacijski dejavnik, to pa še ne pomeni, da se nahaja v asimilacijskem procesu. Simptom tega procesa

lahko zasledimo v tem, da bodo drug za drugim italijanski socializacijski dejavniki zamenjali slovenske: radio bo vedno bolj pogosto naravnano na italijanske postaje, prav tako televizija, italijanska tiskana beseda bo čisto izpodrinila slovensko, krog slovenskih prijateljev se bo vedno bolj krčil, starši, ki so hodili v slovensko šolo, bodo dali otroka v italijansko in tako naprej. Ta zamenjava oziroma prehod od slovenskih na popolnoma italijanske socializacijske dejavnike se lahko pojavi pri istem posamezniku v teku njegovega življenja ali pa med generacijami.

Vsakdanje življenje manjšincev je polno asimilacijskih "čeri", to je dejavnikov ali okolij, ki "silijo" ali "vodijo" posameznike v asimilacijo, to je v identifikacijo z večinsko, dominantno kulturo in skupnostjo. Tudi če posameznik prebiva v manjšinskem ožjem okolju – na primer v soseski –, je še vedno ogromno drugih "trenutkov" in dejavnikov, ki nimajo slovenskega predznaka ali značilnosti: prijateljski stiki ali sosedstvo s pripadniki večinskega naroda, delovno okolje, rekreacija, javne ustanove, sindikati, stranke in druga društva, množični mediji, nakupovanje, sestanki in podobno. Ti predstavljajo lahko določeno "nevarnost" za posameznikovo narodno zavest ali etnično identiteto. Vsakdanost posameznika pogojujejo predvsem njegove potrebe in njih zadovoljevanje. Večina dejavnosti v širšem okolju pa poteka predvsem v jeziku in duhu dominantne večine. To velja posebno za tiste pripadnike manjšine, ki ne delajo v slovenskih institucijah in organizacijah – kot so na primer šola, radio, časopisi in revije, gledališče, itd., – in torej ne prebijajo precejšnjega dela vsakdanjega življenja v slovenskem okolju. Tudi če je bil posameznik podvržen v preteklosti slovenskim socializacijskim dejavnikom in ti dejavniki delujejo še danes "po zakonu inercije", je nujno, če hoče ohraniti lastno identiteto, da so prisotni v njegovem vsakdanjem življenju okolja in priložnosti, ki imajo slovenski etnični predznak.

Vsiljuje se torej vprašanje, kje je v rabi slovenski jezik, kje in kako se uresničuje in izpoveduje slovenstvo. Če hoče slovenska manjšina kot taka okrepiti ali vsaj ohraniti lastno življenjskost, si mora nujno najti ali si priboriti tako prostor kot čas, da lahko njeni pripadniki normalno živijo slovenstvo. To pa ni samo problem neprestane, stalno ponavljajoče se vsakdanje izbire posameznikov, pač pa tudi nenehne težnje, da si celotna manjšinska skupnost – v sklopu primernih medetničnih odnosov z večinsko skupnostjo – pribori tako pravno ureditev ter institucionalna sredstva, ki ji bodo omogočala ohranjanje in razvijanje primernega narodnostnega okolja in konkretnije cele vrste lastnih socializacijskih dejavnikov. Ob preučevanju asimilacijskega procesa je vsekakor nujno treba upoštevati dejstvo, da je ta proces odvisen tudi od dominantnega širšega "okolja", to je od neuravnovešenosti odnosov in nesorazmerja v oblasti in v družbeni moči med manjšino in dominantno večino.

Končno se nam zdi primerno, da analizo, ki smo jo do tu podali, sklenemo z nekaterimi sintetičnimi ugotovitvami, ki jih lahko smatramo tudi kot metodološke napotke. Z njimi želimo opozoriti na nekatere vidike in težave, s katerimi se bo treba

soočati pri bodočih analizah in raziskavah na področju medetničnih odnosov ter na bolj specifični, zelo občutljivi in kompleksni temi asimilacijskih in integracijskih procesov, ki se odvijajo v slovenski manjšinski skupnosti.

Pomanjkljiv, neustrezen ali neurejen pravni ter institucionalni status manjšine pospešuje asimilacijski proces posameznikov in torej postopno šibitev same skupnosti; tak status negativno vpliva na manjšinsko skupnost predvsem na področju njenih materialnih in simboličnih virov preživetja in ohranjanja določene ravni življenjskosti. Pri tem je seveda izredno težko (ali skoraj nemogoče) ugotoviti in trdneje opredeliti "težo", ki jo neustrezni pravni in institucionalni položaj manjšine ima na asimilacijski proces. Prav tako je skoraj nemogoče ugotoviti in ločevati različno intenzivnost, vzročnost in "težo" drugih širše družbenih in psihosocialnih faktorjev in dejavnikov, ki nedvomno prav tako vplivajo na asimilacijski proces, v katerega so zajete manjšinske skupnosti.

Kljub temu se nam zdi možno, da ob upoštevanju tudi demografskih spremenljivk pridemo do nekoliko trdnejših ugotovitev glede vplivanja in sovplivanja raznih faktorjev in dejavnikov na višjo ali nižjo intenzivnost asimilacijskega procesa, vendar le v daljših obdobjih (10, 20, 30 let) in s pomočjo nekaterih pokazateljev, kot so na primer padec vpisov v manjšinske šole, krčenje števila članov kulturnih, športnih in rekreacijskih društev, nižja udeležba na prosvetnih in kulturnih prireditvah ter drugih manifestacijah, prenehanje delovanja društev, krčenje števila naročnikov na razne manjšinske periodične publikacije in podobno.

In ne nazadnje moramo poudariti še rteizogibno nujnost, da morajo vse analize in raziskave na tematiko medetničnih odnosov upoštevati tudi sedanje in bodoče širše in splošnejše procese, kot so vstop Slovenije v EU in dinamike tako evropskih integracijskih procesov kot svetovne globalizacije.

SOCIALIZZAZIONE, ASSIMILAZIONE E POSIZIONE GIURIDICA

Emidij SUSIČ

SLORI – Istituto sloveno di ricerca, IT-34153 Trieste, Piazza Giotti 1

Università di Trieste, Facoltà di scienze politiche, IT-34127 Trieste, Piazzale Europa 1

e-mail: sussie@sp.univ.trieste.it

RIASSUNTO

La coscienza ed il senso di appartenenza alla propria comunità e l'identità etnica – come in generale la cultura in tutte le sue dimensioni – sono acquisite, arricchite e rafforzate durante il processo di socializzazione. Il presente contributo, che inquadra l'assimilazione nel processo di socializzazione, si basa anche sull'analisi della concreta situazione nella quale si trova la minoranza slovena in Italia. Nel processo di

socializzazione degli appartenenti alla minoranza slovena del Friuli - Venezia Giulia sono coinvolti gli agenti di socializzazione o fattori come la scuola, la famiglia, i mass media, varie istituzioni, organizzazioni e associazioni, amici, ecc., che sono sia minoritari sia maggioritari o dominanti, nel nostro caso almeno sloveni e italiani – alle volte anche friulani e tedeschi. Il pericolo per l'identità etnica degli appartenenti alla minoranza è tanto più grande quanto minore è il numero degli agenti di socializzazione della minoranza coinvolti nella vita sociale dell'appartenente alla minoranza stessa. Così, sia la comunità minoritaria sia ogni suo singolo appartenente, devono preoccuparsi attivamente del mantenimento e della normale attività del maggior numero possibile di agenti di socializzazione sloveni. Tuttavia, la maggior parte di questi agenti necessita di un minore o maggiore sostegno e di mezzi finanziari per operare normalmente e adempiere il ruolo che ha nell'ambiente sociale, in particolare nel processo di socializzazione. Istituzioni e agenti importanti come il sistema scolastico e educativo, i mass media (stampa, radio, televisione), le biblioteche ed i teatri, le organizzazioni e le associazioni culturali, ricreative e sportive, ecc., hanno bisogno di mezzi finanziari ingenti e costanti. La maggior parte delle comunità minoritarie cerca di ottenere questo sostegno dalle risorse disponibili della maggioranza (Stato).

In questo contesto assume una notevole rilevanza la tutela ovvero un adeguato ordinamento giuridico e istituzionale, che non garantisca solo il riconoscimento e lo status della comunità minoritaria, ma anche i sostegni alle istituzioni e agli agenti di socializzazione nei vari campi della vita sociale. Un ordinamento giuridico inadeguato, una normativa carente o la non applicazione delle norme previste nelle leggi, influiscono negativamente, o addirittura impediscono, il funzionamento normale di quegli agenti, che sono di vitale importanza per il processo di socializzazione degli appartenenti alla minoranza, consentendo o accelerando così il processo di assimilazione.

Il livello di tutela giuridica della minoranza influisce indubbiamente sulla sua vitalità e, più in concreto, sul suo status e sui sostegni istituzionali (anche finanziari) da parte della maggioranza. Si può affermare che la tutela giuridica, la vitalità e l'assimilazione sono strettamente connesse fra loro.

Parole chiave: minoranze nazionali, assimilazione, socializzazione, Italia, sloveni, minoranza slovena

LITERATURA

- Alberoni, F., Baglioni, G. (1965):** L'integrazione dell'immigrato nella società industriale. Bologna, Mulino.
- Boileau, A. M., Strassoldo, R., Sussi, E. (1992):** Temi di sociologia delle relazioni etniche. Quaderno, n. 3. Gorizia, Istituto di Sociologia Internazionale di Gorizia (ISIG).
- Bourhis, R. Y., Giles, H., Rosenthal, D. (1981):** Notes on the construction of a 'subjective vitality questionnaire' for ethnolinguistic groups. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, 2. Clevedon, Multilingual Matters, 145-155.
- Dashevsky, A., Shapiro, H. M. (1976):** Ethnicity and Identity. V: Dashevsky, A. (ed.): *Ethnic Identity in Society*. Chicago, Rand McNally, 5-11.
- De Vos, G. (1995):** Ethnic Pluralism: Conflict and Accomodation. V: De Vos, G., Romanucci-Ross, L. (eds.): *Ethnic Identity. Creation, Conflict, and Accomodation*. Walnut Creek, Altamira Press, 15-47.
- Faris, R. E. L. (1969):** Assimilation. V: Gould, J., Kolb, W. L. (eds.): *A Dictionary of the Social Sciences*. New York, The Free Press.
- Francis, E. K. (1967):** Interethnic Relations. An Essey in Sociological Theory. New York, Elsevier.
- Gallino, L. (1983):** Identità, identificazione, relazioni seriali e alternanze. V: Balbo, L. et al.: *Complessità sociale e identità*. Milano, Angeli, 227-238.
- Giles, H., Bourhis, R. Y., Taylor D. M. (1977):** Towards a theory of language in ethnic group relations. V: Giles H. (ed.): *Language, Ethnicity and Intergroup Relations*. London, Academic Press, 307-348.
- Gordon, M. (1964):** Assimilation in American Life. London, Oxford University Press.
- Halmos, P. (1969):** Assimilation. V: Gould, J., Kolb, W. L. (eds.): *A Dictionary of the Social Sciences*. New York, The Free Press.
- Klinar, P. (1976):** Mednarodne migracije. Maribor, Obzorja.
- Morris, H. S. (1968):** Ethnic Groups. V: Shills, D. L. (ed.): *International Encyclopedia of the Social Sciences*. New York, The Macmillan Co & The Free Press.
- Nečak Lük, A. (1993):** Medetnični odnosi v slovenskem etničnem prostoru. *Razprave in gradivo*, 28. Ljubljana, Inštitut za narodnostna vprašanja, 5-13.
- Petrič, E. (1977):** Mednarodnopravno varstvo narodnih manjšin. Maribor, Obzorja.
- Rose, A. M. (1968):** Minorities. V: Sills, D. L. (ed.): *International Encyclopedia of the Social Sciences*. New York, The Macmillan Co & The Free Press.
- Salvi, S. (1978):** Le comunità etnico linguistiche in rapporto alla loro individuazione storico-politica. V: *Gruppi etnico linguistici nella provincia di Udine. Atti del Convegno*. Udine, Chiandetti, 73-111.

- Simpson, G. E. (1968):** Assimilation. V: Sills, D. L. (ed.): International Encyclopedia of the Social Sciences. New York, The Macmillan Co & The Free Press.
- Sommerland, E. A., Berry, W. (1970):** The role of ethnic identification in distinguishing between attitudes toward assimilation and integration of a minority racial group. *Human Relations*, 23/1. New York, etc., Plenum Press, 23-29.
- Susič, E., Sedmak, D. (1983):** Tiha asimilacija. Trst, Založništvo tržaškega tiska.
- Sussi, E. (1998):** La vitalità dei gruppi etnici. Il caso degli Sloveni in Italia – Die Vitalität der Volksgruppen. Die Slowenen in Italien. *Annali di Sociologia – Soziologisches Jahrbuch* 12/1996-I-II. Trento, Università degli Studi di Trento, Associazione Italo-Tedesca di Sociologia – Italienisch-Deutsche Gesellschaft für Soziologie, 517-553.
- Štrukelj, I. (1989a):** Nekateri razsežnosti etnolingvistične vitalnosti. V: Štrukelj, I. (ed.): *Uporabno jezikoslovje*. Isola, SE Dante Alighieri, 719-727.
- Štrukelj, I. (1989b):** Perceived ethnolinguistic vitality: The Italian setting in Istria. V: Devetak, S., Flere, S., Seewann, G. (eds.): *Small Nations and Ethnic Minorities in an Emerging Europe*. München, Slavica Verlag, 228-238.